

הטיות באימוץ נקודות מבט בקריאה של טקסטים דיגיטליים אצל מבוגרים דו-לשוניים

גתית קוה

האוניברסיטה הפתוחה

gititka@openu.ac.il

דורית סגל

האוניברסיטה הפתוחה

doritse@openu.ac.il

Perspective-Taking Biases in Digital Text Reading among Adult Bilinguals

Dorit Segal

The Open University

doritse@openu.ac.il

Gitit Kavé

The Open University

gititka@openu.ac.il

Abstract

Reading promotes learning across the lifespan. To comprehend texts and to enjoy reading, readers must take the perspectives of the characters within the text. To do so, they often need to set aside information that is available to them but not to the characters. The current study examined whether 72 younger (aged 19-39) and 83 older (aged 60-80) Russian-Hebrew bilinguals could ignore their own knowledge when interpreting the perspectives of characters in texts. Texts appeared in both Russian and Hebrew. The findings show that all participants struggled to detach their own knowledge when interpreting the perspectives of others, indicating an egocentric bias. Interestingly, this bias appeared to increase with age, with younger readers displaying a smaller bias than older readers. The language of the text did not seem to affect the bias. Misinterpretations of a character's viewpoint might affect comprehension of text as well as the pleasure of reading, potentially influencing reading habits and learning. Digital texts may increase misinterpretation, as they often afford readers less control over their reading experience relative to printed texts. Misinterpretation of intentions can also impair the comprehension of text messages, impeding effective communication. This research is based on Segal and Kavé (in press).

Keywords: Reading, Perspective-taking, Egocentric bias, Aging, Learning.

תקציר

למידה של ידע מבוססת על קריאה לכל אורך החיים. כדי להבין טקסטים וכדי ליהנות מקריאה יש להתייחס לנקודות המבט של הדמויות בטקסט. כדי לעשות זאת, יש להתעלם ממידע שנגיש לקורא או לקוראת אך לא לדמויות. המחקר הנוכחי דגם 72 משתתפים ומשתתפות בני 19-39 ו-83 משתתפים ומשתתפות בני 60-80, דוברי עברית ורוסית, ובדק עד כמה הם הצליחו להתעלם מהידע שלהם ולשפוט את הפרשנות של הדמויות בטקסטים. הטקסטים היו כתובים ברוסית ובעברית. כלל המשתתפים והמשתתפות התקשו להתעלם מהידע של עצמם כשהם שפטו את הפרשנות של הדמויות בטקסט. כלומר, הם הראו הטיה אגוצנטרית. ההטיה הייתה קטנה יותר אצל צעירים מאשר אצל זקנים, והיא הופיעה בשתי השפות. התייחסות לא מדויקת לנקודות מבט של דמויות בטקסט עלולה לפגוע בהבנה של טקסטים ובהנאה מקריאה ולהשפיע על הרגלי קריאה ולמידה. הקושי עלול להיות משמעותי יותר בקריאה של טקסטים דיגיטליים מאשר בקריאה של טקסטים מודפסים, משום שקריאה של טקסטים דיגיטליים מאופיינת בבקרה

מופחתת. בנוסף, פרשנות שגויה של כוונות עשויה לפגוע בהבנה של הודעות כתובות וביעילות של תקשורת יומיומית. מחקר זה מתבסס על העבודה של Segal and Kavé (in press).

מילות מפתח: קריאה, פרספקטיבה, הטיה אגוצנטרית, זקנה, למידה.

קריאה היא הבסיס ללמידה לכל אורך החיים, והבנה טובה של טקסטים לצד הנאה מקריאה יכולות לקדם הרגלי קריאה ולשפר את הלמידה. אחד הגורמים שמשפיעים על הבנת הנקרא הוא היכולת להזדהות עם הדמויות בטקסט ולהבין את הסיפור מנקודת מבטן (Gardner & Smith, 1987). לפי תיאוריית העיגון והתיקון (Epley et al., 2004), כשאנחנו מתייחסים לנקודת מבט של אנשים אחרים, אנחנו קודם נצמדים באופן אוטומטי לידע ולנקודת המבט של עצמנו. זהו שלב העיגון. לאחר מכן אנחנו מעריכים את הדמיון בינינו לבין הדמויות בסיפור ומבצעים תיקון להערכה הראשונית. בניגוד לעיגון האוטומטי, התיקון דורש מאמץ ושליטה. במקרים מסוימים הידע של הקורא או הקוראת יכול לסייע להבנה של נקודת המבט של הדמויות. למשל, כשקוראת יודעת שמישהו מתגעגע לבתו, היא תבין מדוע הוא עצוב. במקרים אחרים, הידע עשוי להיות לא רלוונטי. אם הקוראת יודעת שהבת מחכה מאחורי הדלת כדי להפתיע את אביה, היא אמורה להתעלם מהידע הזה כדי להבין מדוע האב עצוב. כלומר, כדי להבין את הסיפור מנקודת המבט של הדמויות, קוראים וקוראות אמורים להפריד בין הידע שלהם עצמם לבין הידע של הדמויות, ובמקרים מסוימים הם אמורים להתעלם מהידע של עצמם כדי להבין את נקודת המבט של הדמויות.

אף שאנחנו מאמצים נקודות מבט של אנשים אחרים במצבים רבים ושוניים בחיים, הן ילדים והן מבוגרים מתקשים להתעלם מהידע של עצמם כשהם מנסים לשפוט ידע של אנשים אחרים. באחד המחקרים סטודנטים וסטודנטיות קראו טקסטים שתיארו התכתבות בין שני אנשים (Keysar, 1994). בשלב מסוים בהתכתבות, אחת הדמויות כתבה לדמות השנייה הודעה ("בטח. ממש בא לי לעשות את הניסוי"), שאפשר היה לפרש כהודעה כנה או כהודעה סרקסטית, בהתאם לחוויה שהדמות תיארה (ר' איור 1). במחצית מההודעות, הטקסט הבהיר שהחוויה הייתה חיובית ואפשר היה להסיק שההודעה נכתבה בכנות. במחצית השנייה, הטקסט הבהיר שהחוויה הייתה שלילית, ואפשר היה להבין שההודעה הייתה סרקסטית. בניגוד למשתתפי המחקר, הדמות שקראה את ההודעה בסיפור לא ידעה אם החוויה הייתה חיובית או שלילית, ולכן לא הייתה לה אפשרות לדעת אם ההודעה נכתבה בכנות או בסרקזם. הקוראים והקוראות התבקשו לשפוט כיצד הדמות שקיבלה את ההודעה בסיפור תפרש אותה. המחקר הראה שמי שידע שההודעה נכתבה בכנות קבע שהדמות שקיבלה את ההודעה תפרש אותה ככנה, ואילו מי שידע שההודעה נכתבה בסרקזם חשב שגם הדמות בסיפור תפרש את ההודעה כסרקסטית. כלומר, הקוראים והקוראות לא הצליחו להתעלם מהידע שהיה ברשותם כשהם שפטו את הפרשנות של הדמויות בסיפור. הטיה כזו נקראת הטיה אגוצנטרית.

ההטיה האגוצנטרית תועדה במחקרים רבים (לדוגמה, Epley & Gilovich, 2006; Weingartner & Klin, 2005), אך אין הסכמה בנוגע לגורמים שמשפיעים עליה. מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבדוק אם הגיל של הקוראים והקוראות והשפה שבה הטקסטים כתובים משפיעים על ההטיה האגוצנטרית בקריאה. זקנים נוטים להישען על הידע הרחב שלהם (Kavé, 2024), משום שהישענות על ידע קיים דורשת פחות משאבים קוגניטיביים מאשר חיפוש אחר ידע חדש (Spreng & Turner, 2021). מסיבה זו ייתכן שההטיה האגוצנטרית תהיה קטנה יותר בצעירים ומשמעותית יותר בזקנים. בנוסף, צעירים נוטים לקבל החלטות בצורה פחות אינטואיטיבית מזקנים (Bruine de Bruin et al., 2020). לפיכך, השערת המחקר היא שצעירים וזקנים יצליחו בשלב האוטומטי של העיגון, אך בהשוואה לצעירים, הזקנים יתקשו בשלב התיקון שדורש שליטה קוגניטיבית. בנוסף להבדלי גיל, שימוש בשפה שנייה מפחית חשיבה אינטואיטיבית ואוטומטית ומעודד שליטה קוגניטיבית (Costa et al., 2014), ולכן קריאה בשפה זרה עשויה להפחית את ההטיה האגוצנטרית ולתרום לאימוץ נקודת המבט של הדמויות בסיפור.

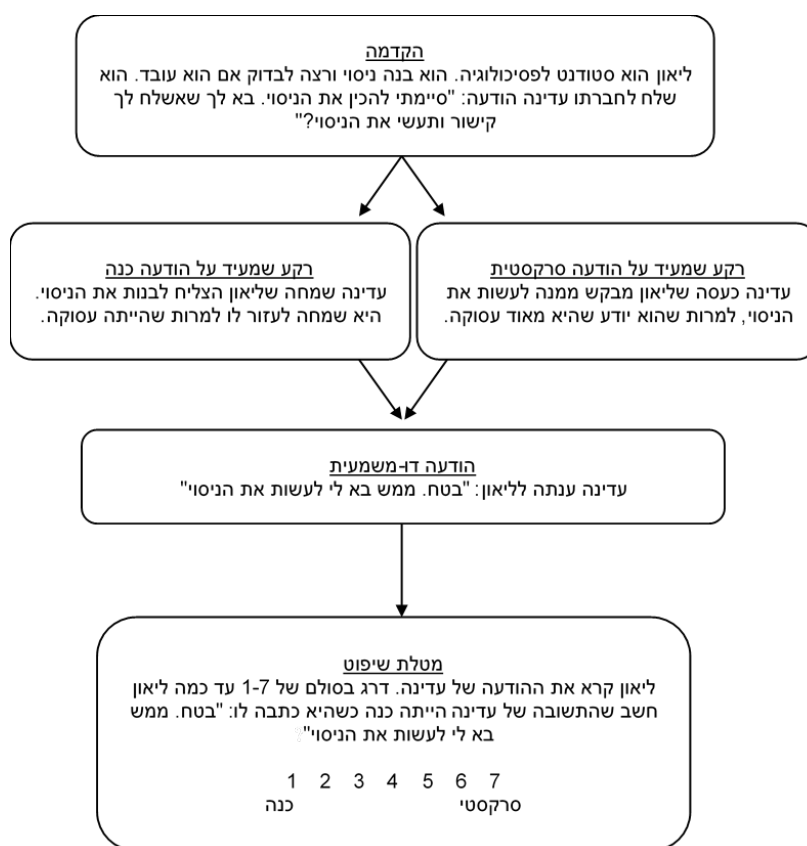
שיטה

משתתפים

אוכלוסיית המחקר כללה 155 משתתפים ומשתתפות שנוצרו באחת ממדינות חבר העמים ועלו לארץ בין גיל שנתיים לגיל 46. שבעים ושניים מהמשתתפים היו בני 19-39, והיתר היו בני 60-80. טבלה 1 מתארת את נתוני הרקע של המדגם, לפי קבוצות הגיל. המדגם לא כלל משתתפים ומשתתפות שדיווחו על לקויות למידה או על הפרעות נוירולוגיות או פסיכיאטריות. כל המשתתפים והמשתתפות ידעו לקרוא ברמה טובה הן ברוסית והן בעברית.

כלי המחקר

1. מבחן שיום תמונות. המשתתפים והמשתתפות ראו תמונות של 12 חפצים והתבקשו להקליד את השמות שלהם, קודם ברוסית ואז בעברית או להיפך (Segal et al., 2019). סדר השפות היה מאוזן מעבר למשתתפים.
2. שאלוני ידע ושימוש בשפה. המשתתפים והמשתתפות התבקשו לדווח על רמת השליטה שלהם ברוסית ובעברית ועל אחוז השימוש היומי בכל שפה.
3. מבדק שיפוט הודעות כתובות. מבדק זה התבסס על המטלה של Keysar (1994). המשתתפים והמשתתפות קראו טקסטים קצרים שהציגו התכתבות בין שני אנשים, והתבקשו לשפוט באיזו מידה הנמען או הנמענת ישפטו את ההודעה הדו-משמעית ככנה (בסולם של 1 = ההודעה כנה עד 7 = ההודעה סרקסטית). במחצית מההודעות הופיע מידע שרמז על כנות ההודעה ובמחצית השנייה הופיע מידע שרמז על הסרקסטיות של ההודעה. בנוסף, מחצית מההודעות היו ברוסית והמחצית השנייה היו בעברית, אך כל אדם ראה את ההודעה או בגרסה הכנה או בגרסה הסרקסטית, או ברוסית או בעברית. איור 1 מציג דוגמה להתכתבות ולשאלה שהופיעו במבדק השיפוט.

איור 1. דוגמה למערך המחקר.

תוצאות

טבלה 1 מציגה את מאפייני המדגם לפי קבוצות גיל. הצעירים הצליחו לשיים פחות תמונות ברוסית מאשר בעברית ($p = .001$), דירגו את הרוסית שלהם כפחות טובה מהעברית שלהם ($p < .001$), והשתמשו ברוסית לעיתים פחות קרובות מאשר בעברית ($p < .001$). כלומר, עברית הייתה השפה החזקה שלהם. לעומת זאת, הזקנים דיווחו שהרוסית שלהם טובה יותר מהעברית ($p < .001$). לא היה הבדל ביכולת שלהם לשיים תמונות ברוסית ובעברית ($p = .457$) או במידת השימוש שלהם בשתי השפות ($p = .086$).

ניתוח שונות שהשווה את השיפוט לפי גיל (משתנה בין-נבדקי), שפה (משתנה תוך-נבדקי) וסוג הטקסט (משתנה תוך-נבדקי) הראה הבדל בין דירוג של טקסטים כנים וסרקסטיים, $F(1, 142) = 284.172, p < .001$, $\eta^2 = .667$, כך שהמשתתפים והמשתתפות דירגו את הכוונה בהתאם למידע שהוצג בטקסט. אם הטקסט הציג מידע על כוונה סרקסטית הוא דורג כיותר סרקסטי. לא היה הבדל מובהק בין דירוג הטקסטים ברוסית

ובעברית, $F(1, 142) = 1.042$, $\eta^2 = .002$, $p = .622$, ולא היה הבדל מובהק בין קבוצות הגיל, $F(1, 142) = 26.097$, $\eta^2 = .007$, $p = .309$. עם זאת, האינטראקציה בין סוג הטקסט לבין הגיל הייתה מובהקת, $p < .001$, $\eta^2 = .155$. שכן הפער בין דירוג ההודעה הכנה ודירוג ההודעה הסרקסטית היה קטן יותר אצל צעירים מאשר אצל זקנים. כל יתר האינטראקציות לא היו מובהקות ($p's \geq .123$). כדי לכמת את ההטיה האגוצנטרית, דירוג הטקסטים הכנים הופחת מדירוג הטקסטים הסרקסטיים, וזאת עבור שתי השפות יחד. נמצא מתאם מובהק בין גיל המשתתפים לבין ציון ההפרש, $r = .33$, $p < .001$. כלומר, עם העלייה בגיל, ההטיה האגוצנטרית התגברה.

טבלה 1. מאפייני המדגם לפי קבוצות גיל

משתנה	צעירים	זקנים
מספר משתתפים	72	83
טווח גיל	19-39	60-80
גיל ממוצע	33.36 (+4.50)	68.46 (+5.52)
גיל עלייה ממוצע	8.46 (+4.90)	30.35 (+9.61)
ממוצע שנות השכלה	15.14 (+2.16)	16.67 (+1.80)
שיום ברוסית	11.17 (+1.25)	11.46 (+1.04)
שיום בעברית	11.69 (+.73)	11.37 (+.91)
דירוג ידע ברוסית 1-7	5.60 (+1.28)	6.65 (+.71)
דירוג ידע בעברית 1-7	6.45 (+.76)	4.91 (+1.14)
שימוש יומי ברוסית (%)	27.56 (+18.79)	43.44 (+25.47)
שימוש יומי בעברית (%)	60.86 (+20.65)	53.65 (+24.77)

דיון

קוראים וקוראות בכל גיל העריכו שהנמען או הנמענת יפרשו את ההודעה ככנה כשהם ידעו שההודעה נכתבה בכוונה כנה ושהוא או היא יפרשו אותה כסרקסטית כשהם ידעו שהיא נכתבה בסרקזם. כלומר, הם לא הצליחו להתעלם מהידע שלהם עצמם כשהם שפטו את נקודת המבט של הדמויות בסיפור, ובכך הם הפגינו הטיה אגוצנטרית. אף שההטיה הייתה דומה בשתי השפות, היא גדלה עם העלייה בגיל. אפשר להניח שכל המשתתפים והמשתתפות ביצעו את שלב העיגון בצורה תקינה, והם התקשו רק בשלב התיקון. הנחה זו מבוססת על מחקרים קודמים שהראו שמשתתפים שקיבלו תגמול כספי על ביצוע נכון במטלת שיפוט של נקודות מבט של אנשים אחרים השקיעו יותר והצליחו יותר בביצוע המטלה (Epley et al., 2004). כלומר, הם ביצעו תיקון טוב יותר. במחקר הנוכחי צעירים הצליחו יותר מזקנים לתקן את ההטיה. ממצא זה תואם לממצאי מחקרים קודמים שהראו שצעירים מתחשבים בידע של האדם שאיתו הם משוחחים יותר מזקנים (Horton & Spieler, 2007). סביר להניח שהזקנים במחקר הנוכחי התקשו יותר להתעלם מהידע שלהם עצמם, משום שהם רגילים להישען על ידע קיים, גם כשהוא איננו רלוונטי, והם לא הצליחו לתקן את ההטיה. לקריאה יש תפקיד משמעותי בחיינו והיא הבסיס ללמידה של ידע בכל גיל. קושי בהתייחסות מדוייקת לנקודת המבט של דמויות בטקסט עלול לפגוע הן בהבנת הנקרא והן בהנאה מקריאה, ולהפחית את תדירות הקריאה. עם זאת, כדי לבחון את הקשר בין אימוץ נקודות מבט לבין הבנת הנקרא והנאה מקריאה יש לערוך מחקר נוסף. זאת ועוד, ייתכן שהקושי בהתייחסות לנקודות המבט של הדמויות בטקסט יהיה משמעותי יותר בקריאה של טקסטים דיגיטליים מאשר בקריאה של טקסטים מודפסים, משום שקריאה של טקסטים דיגיטליים מערבת פחות בקרה (Ackerman & Goldsmith, 2011). השערה זו דורשת כמובן בחינה אמפירית. המחקר הראה שקריאה של הודעות כתובות עשויה להיות מוטה, ושמי שקורא הודעות כתובות מפרש את הכוונות של כותב או כותבת ההודעה לפי הידע שיש ברשותו, גם אם הידע הזה אינו רלוונטי להבנת ההודעה שנשלחה. תקשורת כתובה מהווה מרכיב משמעותי בתקשורת יומיומית, ופרשנות שגויה של הודעות כתובות עלולה להשפיע על יעילות התקשורת.

תודות

תודה לרחל אפשטיין, סופי בונץ, יעל גיצה, אולגה הלפרין, איתן ווגן, וטובה קוקולנסקי על העזרה בתרגום הטקסטים ובתכנות הניסוי והרצתו.

מקורות

- Ackerman, R., & Goldsmith, M. (2011). Metacognitive regulation of text learning: on screen versus on paper. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 17(1), 18-32.
- Bruine de Bruin, W., Parker, A. M., & Fischhoff, B. (2020). Decision-making competence: More than intelligence? *Current Directions in Psychological Science*, 29(2), 186-192.
- Costa, A., Foucart, A., Hayakawa, S., Aparici, M., Apesteguia, J., Heafner, J., & Keysar, B. (2014). Your morals depend on language. *PloS One*, 9(4), e94842.
- Epley, N., & Gilovich, T. (2006). The anchoring-and-adjustment heuristic: Why the adjustments are insufficient. *Psychological Science*, 17(4), 311-318.
- Epley, N., Keysar, B., Van Boven, L., & Gilovich, T. (2004). Perspective taking as egocentric anchoring and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(3), 327-339.
- Gardner, M. K., & Smith, M. M. (1987). Does perspective taking ability contribute to reading comprehension? *Journal of Reading*, 30(4), 333-336.
- Horton, W. S., & Spieler, D. H. (2007). Age-related differences in communication and audience design. *Psychology and Aging*, 22(2), 281-290.
- Kavé, G. (2024). Vocabulary changes in adulthood: Main findings and methodological considerations. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 59(1), 58-67.
- Keysar, B. (1994). The illusory transparency of intention: Linguistic perspective taking in text. *Cognitive Psychology*, 26(2), 165-208.
- Segal, D. & Kavé, G. (in press). Perspective judgment across adulthood: Evidence from bilinguals. *Psychology and Aging*.
- Segal, D., Kavé, G., Goral, M., & Gollan, T. H. (2019). Multilingualism and cognitive benefits in aging. In S. Montanari & S. Quay (Eds.), *Multidisciplinary perspectives on multilingualism* (pp. 351-373). Berlin: De Gruyter Mouton.
- Spreng, R. N., & Turner, G. R. (2021). From exploration to exploitation: A shifting mental mode in late life development. *Trends in Cognitive Sciences*, 25(12), 1058-1071.
- Weingartner, K. M., & Klin, C. M. (2005). Perspective taking during reading: An on-line investigation of the illusory transparency of intention. *Memory and Cognition*, 33(1), 48-58.